

A young child with curly hair is playing with wooden blocks in a playroom. The child is wearing a light blue dress and a dark blue cardigan. The child is holding a wooden block and is about to place it on a stack of other blocks. The playroom has a red armchair and a wooden table in the background.

Vestiging in beeld.
Pedagogisch werkplan
van onze vestiging voor
dagopvang en
voorschoolse educatie
(VE) Blaarthemseweg
2025

Inhoud:

Inleiding.

- Pedagogisch Kompas in het kort
- [Voorschoolse educatie \(VE\)](#)

Nuttige informatie: van dagritme tot stamgroepen.

- Eigenheid van onze vestiging
- Onze vestiging
- Stamgroepen
- Vaste gezichten
- Beroepskracht-kindratio (BKR)
- Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers

Opvoeden doen we samen.

Met ouders

- Kennismaken en wennen
- De mentor
- Elkaar informeren
- Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Door groepsmanagement

- Gedifferentieerd werken
- [Beredeneerd werken](#)
- Teamwerk
- Samen kinderen volgen
- Naar een volgende groep of naar de basisschool
- Signaleren van bijzonderheden
- Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen
- Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

Met andere organisaties

- Doorgaande lijn met het onderwijs
- Samenwerken met andere organisaties

In een rijke uitdagende omgeving.

- Indeling van de ruimte
- Inrichting van de hoeken en plekken
- Geordend materiaal
- Buitenruimte
- [Duidelijkheid voor ieder kind](#)

Met ruimte voor initiatief.

- Een vast maar flexibel dagritme
- Baby's en dreumesen
- Overgangen in het dagritme
- Belangrijke onderdelen in het dagritme
- [Een begrijpelijke dagindeling voor ieder kind](#)

Altijd in dialoog.

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

- Activiteiten waarbij de stamgroep/stamgroepruimte verlaten wordt
- Extra opvang afnemen
- Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach
- [VE-opleidingsplan en coachingsplan](#)
- [960 VE-uren verdelen in de periode van 2½ tot 4 jaar](#)
- [Ons VE-programma](#)

Bijlage 1. De ontwikkelingsgebieden op een rij

Bijlage 2. Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

Bijlage 3. Begrippenlijst

Bijlage 4. Gebruikte literatuur

Vestiging in beeld.

Pedagogisch werkplan van onze vestiging voor dagopvang en voorschoolse educatie (VE).

Naam vestiging: Korein Blaarthemseweg
Adres vestiging: Blaarthemseweg 24 5502 JV Veldhoven
Op onze vestiging is de leidinggevende: Daniëlle Spoel
Zij krijgt leiding van: Guillemine Verhoeven

Waar in dit pedagogisch werkplan 'ouders' staat, kan ouder(s)/verzorger(s) worden gelezen. Waar 'zij' staat, kan 'hij' of 'die' worden gelezen.

Inleiding.

Dit pedagogisch werkplan is bestemd voor iedereen die benieuwd is naar onze vestiging – van ouders en verzorgers tot medewerkers van de GGD. Voor onze eigen pedagogisch professionals is het een naslagwerk. Het pedagogisch werkplan beschrijft de sfeer op onze vestiging én de manier waarop we voldoen aan de wettelijke pedagogische kwaliteitseisen.

Het pedagogisch werkplan *Vestiging in beeld* ligt in het verlengde van het *Pedagogisch Kompas*, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG.

Pedagogisch Kompas in het kort

Kinderen zijn ontdekkers, onderzoekers, kunstenaars, kunstmakers, wetenschappers en handarbeiders – alles is in aanleg aanwezig. En elk kind is uniek. Geboren met een eigen aard, karakter, aanleg en talenten. Het is aan ons om die te zien, om ieder kind in beeld te hebben. Wij willen alle kinderen veel verschillende ervaringen bieden waardoor ze steeds een volgende stap kunnen zetten op hun ontwikkelpad. Elke dag weer.

We leren de kinderen kennen door goed naar ze te kijken en te luisteren. Voelt het kind zich goed (welbevinden)? En is de betrokkenheid hoog? Dat zijn de vragen die ertoe doen.

De antwoorden geven ons onmiddellijk feedback over onze inzet en de interactie met de kinderen. Doen we de goede dingen? We zien het direct: welbevinden en betrokkenheid zijn de graadmeters. Zowel voor een individueel kind als voor de groep.

Dagelijks stimuleren we het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen met vier pijlers:

- Opvoeden doen we samen
- In een rijke uitdagende omgeving
- Met ruimte voor initiatief
- Altijd in dialoog

In dit pedagogisch werkplan van de vestiging lees je hoe we praktisch invulling geven aan de vier pijlers. In het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG lees je meer over de visie erachter.

Nieuwsgierig naar ons complete pedagogisch beleid? Kijk op onze website.

Voorschoolse educatie (VE)

Op onze vestiging bieden we in groep de Giraffen voorschoolse educatie (VE). Het pedagogisch kompas is daarbij voor ons de kenmerkende visie op VE, omdat onze visie op hoe kinderen zich ontwikkelen voor kinderen met een VE-indicatie hetzelfde is als voor alle kinderen.

Op onze peutergroep de leeuwen werken we in dezelfde lijn als bij het peuterwerk, hier worden echter geen kinderen geplaatst met een VE indicatie, aangezien dit product met de benodigde uren niet geboden kan worden op onze dagopvang groep.

Dit pedagogisch werkplan beschrijft ook hoe we voldoen aan de VE-eisen. Informatie die daarmee te maken heeft, is gedrukt in dezelfde kleur als deze alinea.

Nuttige informatie: van dagritme tot stamgroepen.

In dit hoofdstuk: een beschrijving van de vestiging, de stamgroepen, de beroepskracht-kindratio en de inzet van beroepskrachten in opleiding.

Eigenheid van onze vestiging

Bij de Blaarthemseweg hebben we plek voor maximaal 44 dagopvang kinderen per dag. De kinderen zijn verdeeld over drie groepen; Baby groep de Welpen, Peutergroep de Leeuwen en VE peuterwerkgroep de Giraffen (voorschoolse educatie). De groepen zijn horizontaal en bevinden zich allemaal op de begane grond van het gebouw.

Op onze vestiging staat het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen bovenaan. Als een kind zich veilig en prettig voelt kan het zich ontwikkelen.

Kinderen krijgen bij ons de ruimte om zelf te ontdekken en wij volgen de initiatieven van de kinderen. Wat hebben ze nodig om zich sociaal en emotioneel veilig te voelen en zich zo verder te kunnen ontwikkelen. Er is individuele aandacht, maar we stimuleren ook het samenspelen, het leren van-, en rekening houden met elkaar. Er heerst rust en structuur op de groepen en er is altijd een pedagogisch professional beschikbaar voor de kinderen.

Op de baby groep zit er regelmatig een pedagogisch professional op de grond bij de kinderen. Op deze manier zijn ze dicht bij de kinderen en kunnen ze de kinderen goed ondersteunen in bijvoorbeeld het ontdekken van speelgoed.

We hebben verschillende elementen op de baby groep (de Welpen) en de aangrenzende tussenruimte, welke de motorische ontwikkeling stimuleren. Samen met onze pedagogisch coach vullen we de groep ook nog steeds aan.

Door de verschillende motorische elementen ontstaat er mooi individueel- en samenspel. De pedagogisch professionals maken een afweging om juist met de kinderen samen te spelen of op de achtergrond te blijven (wel zichtbaar of hoorbaar). De kinderen leren in het verloop van de bewegingsontwikkeling niet alleen te draaien, rollen, kruipen, zitten, staan of lopen, maar het leert ook te leren.

Op onze dagopvang groepen is er voldoende keuzevrijheid voor de kinderen. De groepen zijn zo ingericht dat er ruimte is om vrij rond te bewegen. Materialen liggen op kind hoogte, zo kunnen ze zelf kiezen wat ze willen gaan doen. In de groepen zijn verschillende hoeken (bouwhoek, huishoek, leeshoek, themahoek). We creëren voor de kinderen een rijke uitdagende omgeving. Een ruimte die prikkelt om te gaan ontdekken en spelen. De materialen die we aanbieden wisselen we af. Soms voegen we iets toe en halen we weer iets weg. Op deze manier houden we de kinderen nieuwsgierig en prikkelen we ze elke

keer weer opnieuw. Ook tijdens de verschillende thema's breiden we, gedurende de periode, het aanbod uit. Zo valt er telkens iets nieuws te ontdekken en te leren.

Bij de peutergroepen is er veel aandacht voor het voorschoolse aanbod. Aan de hand van de registraties wordt er gekeken waar de behoefte van de groep- en het individuele kind ligt. Het aanbod wordt hier goed op afgestemd. Er heerst een fijne sfeer met oog voor ieder kind!

We werken ook zeker in het 'hier en nu'. Wij kunnen activiteiten voorbereiden, maar als er op dat moment buiten iets heel spannends te zien is, bijvoorbeeld een vuilniswagen of een graafmachine, dan gaan we daar uiteraard in mee. Dát leeft op dat moment bij de kinderen en dus ook bij ons.

De peuters maken regelmatig gebruik van de kleine gymzaal van de school. Hier worden allerlei bewegingsactiviteiten aangeboden om de motoriek te ontwikkelen. Uiteraard wordt er ook veel buiten gespeeld, dit kan op ons eigen pleintje dat erg natuurlijk is ingericht, maar ook samen met de kleuters op het kleuterplein. Samen met school hebben we een prachtig peuter/ kleuter schoolplein kunnen realiseren met veel groen en ruimte voor natuurbeleving. Het nodigt uit tot ontdekken en er ontstaat fijn spel door de indeling.

Het samen spelen met de kleuters van de school is bevorderlijk voor de doorgaande lijn naar de basisschool. Zo zijn er ook activiteiten die we samen met school afstemmen waar onze peuters (van zowel de peutergroep als de peuterwerkgroep) bij aan kunnen sluiten.

Bij de peutergroepen maken we gebruik van interactief meubilair. Het biedt fijne plekken om te eten, een spelletje te doen of creatief aan de slag te gaan, maar wordt ook ingezet voor de sociaal emotionele en motorische ontwikkeling. Er kan op veel verschillende manieren mee gebouwd worden en met behulp van extra elementen kan er naar hartenlust worden geklommen en geklauterd. Het kan ook goed ingezet worden voor het 'thema werken'. Met enkele simpele toevoegingen kan het een heel betekenisvol element worden, passend in het thema.

Voor peutergroep de leeuwen is er ruimte om met groepjes apart te gaan zitten voor een activiteit in het tussenlokaal. Kinderen kunnen hier dan helemaal opgaan in de activiteit en de pedagogisch professionals kunnen zo nog beter inspelen op de ontwikkeling van de kinderen en de hulp en begeleiding beter afstemmen.

Naast al het spelen en ontdekken is er natuurlijk ook veel ruimte voor de verzorging, het eten en (bij de dagopvang groepen) het slapen. Bij de babygroep stemmen we het ritme van de kinderen goed af om dichtbij de behoeften van de kinderen te kunnen blijven.

Bij de peutergroepen hebben we gezellige gezamenlijke eet momenten welke zeer waardevol zijn voor verschillende ontwikkelingsgebieden. Kinderen mogen bijvoorbeeld zelf oefenen met het smeren van een boterham en er is tijd voor gezellige gesprekjes met elkaar.

Groen licht:

Groen licht is een verkeersveiligheid en verkeerseducatie project. De gemeente Veldhoven biedt de mogelijkheid om hierop te certificeren met als keurmerk Groen Licht. Met dit keurmerk laat je zien dat je structureel werkt aan verkeersveiligheid verkeersopvoeding en ouderbetrokkenheid.

Op de vestiging is dit zichtbaar aan de verkeersactiviteiten, verkeer als thema verwerkt in de jaarplanning, uitstapjes/ wandelingen buiten de deur, tips en communicatie voor thuis, ouderactiviteit uitzetten en zorg dragen voor een verkeersveilige omgeving.

Door bovenstaande punten geven we Groen licht een structureel karakter (d.w.z. continuïteit in aandacht voor verkeersveiligheid/ educatie.)

Sti-Sta-Sterk:

Met alle peutergroepen zijn we in 2024 gestart met het project Sti -Sta- Sterk om bewegen, ontspannen en gezonde voeding onder de aandacht te brengen en houden. Dit loopt nu als rode draad door de thema's heen.

Onze vestiging is 52 weken per jaar geopend van maandag t/m vrijdag van 7.30 uur-18.30 uur (peuterwerk groep de Giraffen van 08:30-12:30 op ma-, di-, do- en vrijdag en tijdens de schoolvakanties gesloten).

De gehele vestiging is gesloten tijdens nationale feestdagen. Op sinterklaas-, kerst- en oudjaarsavond sluiten onze vestigingen om 17.00 uur. Veel kinderen worden op die dagen al eerder opgehaald en zo hebben ook al onze pedagogisch medewerkers de kans om op tijd thuis te zijn.

Stamgroepen

Op onze vestiging hebben wij de volgende stamgroepen;

Naam groep	Leeftijd kinderen	Maximaal aantal kinderen	Op de volgende dagen geopend
Peuterwerk; Giraffen	2-4 jaar	16	Ma, di, do en vrij
Babygroep; Welpen	0-2 jaar	12	Ma t/m vrij
Peutergroep; Leeuwen	2-4 jaar	16	Ma t/m vrij

Tijdens het kennismakingsgesprek vertellen we ouders met welke groepen we werken. We vertellen voor welke leeftijd elke groep is en hoe groot de groepen zijn. Ook vertellen we welke pedagogisch professionals bij elke groep horen, wanneer zij werken, en hoe we vaste pedagogisch professionals vervangen bij ziekte en vakantie. Op de vestiging is te zien wie welke dag werkt – en zo nodig op welke tijden.

Werkwijze stamgroepen.

Op onze vestiging werken we met vaste groepen kinderen en een vast team van pedagogisch professionals. De stamgroepen kennen vaste (start) momenten en herkenbare rituelen en vaste medewerkers die de kinderen kennen. Dat zorgt voor stabiliteit en een gevoel van sociale en emotionele veiligheid bij kinderen. Gedurende de week voegen wij op bepaalde momenten groepen ook samen om tegemoet te komen aan het welbevinden en betrokkenheid van kinderen en pedagogisch professionals (denk aan meer 'speelmaatjes', differentiatie in spelaanbod en flexibiliteit in organisatie van de dag). Dit gebeurt op een gestructureerde en herkenbare wijze.

- Kinderen van de leeuwen sluiten op vrijdagden van 17.30-18.30 uur samen af in de ruimte van groep de welpen.
- Op onverwachte tijdelijke rustige momenten kunnen de groepen leeuwen en welpen samenvoegen (bijvoorbeeld tijdens vakantie dagen). De samenstelling van de groep (leeftijd kinderen) is bepalend in welke ruimte er wordt samengevoegd.

Wanneer kinderen onverhoopt niet kunnen worden opgevangen in de eigen stamgroep, worden zij opgevangen in een tweede stamgroep. Afspraken hierover worden per kind met ouders afgestemd en schriftelijk vastgelegd.

Vaste gezichten

Wanneer een vaste pedagogisch professional maximaal 4 weken uitvalt door ziekte, vakantie of verlof en er geen andere vaste professional beschikbaar is, wordt er een andere pedagogisch professional ingezet.

Om de emotionele veiligheid en stabiliteit te waarborgen, streven we ernaar het aantal andere professionals zo veel mogelijk te beperken, zorgen de vaste pedagogisch professionals voor een zorgvuldige overdracht en zetten ook de vervangende pedagogisch professionals de zes interactievaardigheden in. Ze reageren op een sensitieve en responsieve manier op de verbale en non-verbale signalen van de kinderen; ze bieden ruimte aan de eigenheid van kinderen en geven hen de mogelijkheid om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen; ze bieden de structuur die ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag te kunnen; ze voeren gesprekken met de kinderen, stimuleren hun ontwikkeling en begeleiden de onderlinge interacties.

Beroepskracht-kindratio (BKR)

Net als alle vestigings van Wij zijn JONG werken wij volgens de BKR-rekentool van de Rijksoverheid. Daarmee berekenen we hoeveel pedagogisch professionals er minimaal aanwezig moeten zijn op een groep. Is de dagopvang dagelijks tien uur of meer open, dan mag er per dag maximaal drie uur worden gewerkt met tenminste de helft van het aantal pedagogisch professionals. In ons basisrooster staat hoe de inzet van pedagogisch professionals is geregeld voor elke groep apart. [De uren voorschoolse educatie op onze vestiging worden niet in die drie uur aangeboden.](#)

Onze gangbare personeelsdiensten en pauzetijden zien er als volgt uit:

Diensten	Pauzetijd tussen	Pauzeduur per professional
7.30 - 17.00 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
8.00 - 17.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
8.30 - 18.00 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
9.00 - 18.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten

In de volgende situaties wordt afgeweken van de BKR:

Bij openen en sluiten van de groep.

Tijdens pauzes van pedagogisch professionals.

Hierbij gelden de volgende pedagogische afwegingen:

Er zijn minder kinderen aanwezig bij het openen en sluiten.

Er liggen veel kinderen te slapen tijdens de pauzes.

Op de volgende manier blijven pedagogisch professionals aandacht besteden aan de behoeften van de kinderen:

Duidelijke taakverdeling.

Herkenbare rituelen.

Voorbereide omgeving waarin kinderen zich prettig voelen.

Gedifferentieerd werken.

Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers

Naast onze professionals werken er regelmatig beroepskrachten in opleiding (BBL'ers), stagiairs en vrijwilligers op onze vestiging. We hanteren het BBL- en stagebeleid en het vrijwilligersbeleid van Wij zijn JONG.

Beroepskrachten in opleiding (BBL'ers) en stagiairs.

Op onze vestiging zijn vaak een of meer BBL'ers en stagiairs aanwezig die het vak van pedagogisch professional leren. Ze voeren verzorgings- en begeleidingstaken uit en assisteren bij activiteiten. Dat doen ze onder verantwoordelijkheid van de pedagogisch professionals. Die zijn altijd in de buurt. Naarmate de opleiding vordert, neemt de zelfstandigheid van de BBL'ers en stagiairs toe. Elke BBL'er en stagiair heeft een interne stagebegeleider.

Bij een BBL'er die goed functioneert wordt er vanaf 12-16 weken na de start van het opleidingstraject, opgebouwd in intallige inzet.

Een BBL'er wordt bij ons ook ingezet als vast gezicht op de groep. Het betreft hier BBL'ers die het eerste leerjaar van de kwalificerende opleiding aantoonbaar hebben afgerond, er is sprake van schriftelijke instemming tussen de BBL'ers, de interne stagebegeleider en de opleidingsbegeleider, het aantal in te zetten BBL'ers is beperkt tot een in de wet bepaald maximum aantal en naast deze persoon werkt altijd minimaal 1 andere gekwalificeerde beroepskracht.

Vrijwilligers.

Op onze vestiging assisteert een vrijwilliger op de groep of bij huishoudelijke werkzaamheden.

Vrijwilligers worden begeleid door de pedagogisch professionals van de groep waar ze werken.

Opvoeden doen we samen.

De praktische invulling van de pijler 'Opvoeden doen we samen' heeft drie onderdelen: het contact met ouders, ons groepsmanagement, en de samenwerking met andere organisaties zoals basisscholen. Samen zetten we ons in voor de kinderen, zodat zij hun mogelijkheden en talenten optimaal kunnen ontwikkelen.

Opvoeden doen we samen – met ouders

In dit deel: kennismaken en wennen, de mentor, elkaar informeren, en samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen.

Kennismaken en wennen

In de eerste periode leggen we de basis van de vertrouwensrelatie tussen de ouders, het kind en de pedagogisch professionals. Het ene kind heeft meer moeite met nieuwe situaties of een nieuwe omgeving dan het andere. We besteden daarom bewust aandacht aan het wennen. Hoe eerder een kind zich veilig voelt bij ons (welbevinden), hoe sneller het betrokken kan spelen. Tijdens de kennismaking zoeken we met de ouders naar een manier van wennen die prettig is voor hun kind. In de wenperiode kijken we samen naar het welbevinden en we evalueren hoe het met hun kind gaat, zodat we eventueel iets kunnen aanpassen.

De wenperiode ziet er als volgt uit:

Kennismaken

Vaak vinden ouders/ verzorgers het fijn om eerst een keer te komen kijken voor ze beslissen of ze gebruik willen maken van de opvang op ons Kinderplein. De vestiging verantwoordelijke of pedagogisch professional verzorgt dan deze kennismaking en rondleiding.

We maken kort voor de plaatsingsdatum een afspraak voor een **intake gesprek**, zodat we goed op de hoogte zijn van de gewoontes van het kindje. Als ouders nog niet eerder op onze vestiging zijn geweest krijgen ze eerst nog een rondleiding. Het intake gesprek en alle Kijk! gesprekken worden met de **mentor** van het kindje gevoerd.

Wennen

Samen met de ouders/ verzorgers bespreken we tijdens de intake hoe we de wenperiode zo soepel mogelijk kunnen laten verlopen. Voor baby's is dit heel anders als voor een 2-jarige. Voor een baby is het belangrijk aan de nieuwe situatie de andere geluiden en stemmen te wennen voor hen is een paar keer een paar uur dan ook prettig. We bieden in elk geval 1 dagdeel wennen aan en vertellen ouders wat we er belangrijk aan vinden.

Overgang naar een andere groep

Als kinderen overgaan naar een andere groep vindt er een warme of koude overdracht plaats tussen pedagogisch professionals van de betreffende groep. Ook hiervoor worden wen momenten afgestemd met pedagogisch professionals en ouders.

Als kinderen over gaan naar de BSO, gaan de ouders met hun kind een keer kijken bij de BSO en maken daar kennis met de medewerkers. We nemen zelf de oudste kinderen van de groep wel eens mee om op de BSO te gaan spelen zodat ze alvast een keer alles gezien hebben.

De gegevens van het kind die we hebben vanuit de dagopvang worden met toestemming van de ouders (als de klas/ leerkracht bekend is) een maand voor de overgang gedeeld met de basisschool en BSO. Dit gebeurt in een warme of koude overdracht.

De mentor

Ieder kind krijgt een mentor toegewezen. Dat is een van de pedagogisch professionals van de groep. De mentor is het eerste aanspreekpunt voor de ouders en voert ook het intakegesprek. Ze vertelt het kind en de ouders dan onder andere wat haar rol als mentor betekent. Allereerst volgt de mentor de ontwikkeling van het kind. Ze heeft aandacht voor het welbevinden en de betrokkenheid van het kind, en nodigt de ouders uit om daarover in gesprek te gaan. Verder streeft ze naar een soepele overgang tussen thuis en de opvang, en – als het kind vier jaar is – naar een goede overgang naar het onderwijs en de bso. Als de mentor langere tijd afwezig is, zorgen we voor vervanging. De nieuwe mentor licht de ouders daarover in. Als we een mentor toewijzen, kiezen we er een die voldoende aanwezig is tegelijkertijd met het kind. We houden ook rekening met het aantal kinderen waarvan een pedagogisch professional al mentor is.

Elkaar informeren

We vertellen ouders waar ze belangrijke informatie kunnen vinden. Daarnaast laten we weten wat hun kind bij ons doet en hoe het gaat. Als ouders behoefte hebben aan een gesprek of een vraag willen stellen, dan maken we daar tijd voor. Wij informeren ouders, en ouders informeren ons. Want we horen graag hoe het thuis met het kind gaat. Dankzij die informatie kunnen we beter aansluiten bij (het gedrag van) het kind. Tijdens individuele contacten stemmen we goed af op alle verschillende ouders die onze vestiging bezoeken. We benaderen ook regelmatig alle ouders tegelijk als we informatie willen delen.

Breng- en haalmoment

Het breng- en haalmoment is een laagdrempelige mogelijkheid om met ouders te praten en informatie uit te wisselen over de ontwikkeling van hun kind. Daarbij letten we op privacy: als er andere ouders of kinderen in de buurt zijn, bespreken we geen privé zaken van het kind of de ouders.

Gesprek met de mentor

Minimaal eenmaal per jaar [en bij VE eenmaal per half jaar](#) heeft de mentor met ouders een gesprek over de ontwikkeling van hun kind. Als de ouders of de mentor vaker behoefte hebben aan een persoonlijk gesprek, dan maken wij daar graag een afspraak voor.

Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Opvoeden doen we samen met ouders. We sluiten aan op thuis, met een gezamenlijk doel: de ontwikkeling van kinderen verrijken. Ook voor kinderen met een VE-indicatie heeft de wederzijdse betrokkenheid een grote meerwaarde, want door samen een (taal)rijk aanbod te bieden – thuis en op de vestiging – zien we dat het kind steeds (taal)vaardiger wordt, waardoor het zich op alle gebieden positief ontwikkelt.

Hieronder lees je hoe we samenwerken en aansluiting zoeken bij de thuissituatie.

- We laten ouders weten met welke woorden, liedjes of activiteiten/spelimpulsen we bezig zijn.
- We betrekken ouders bij thema's, projecten en activiteiten/spelimpulsen.
- We laten ouders weten hoe ze thuis bij het thema kunnen aansluiten.
- We versturen regelmatig een themabrief
- We ontvangen graag materialen voor de thematafel
- We bieden ouders aan om mee te helpen bij een activiteit en zo een dagdeel mee te laten draaien.
- We praten met ouders bij het halen en brengen en letten erop dat we iedereen regelmatig zien en spreken.
- We bieden ouders aan om een verjaardag of ander feest mee te vieren.
- We laten ouders foto's en filmpjes zien.
- We laten ouders gemaakte schatten zien.
- We organiseren ouderbijeenkomsten, zoals een afsluiting of viering van een thema
- We schrijven nieuwsbrieven over de thema's/ doelen en belangrijke punten vanuit de vestiging (bijvoorbeeld geplande activiteiten, de vestiging en het personeel). Deze delen we via Konnect (het ouderportaal).
- We plannen 1 keer per jaar individuele oudergesprekken, volgens het schema van het volg systeem KIJK!
- We maken graag gebruik van helpende handen.

Opvoeden doen we samen – door groepsmanagement.

In dit deel: gedifferentieerd werken, beredeneerd werken, teamwerk, samen kinderen volgen, naar een volgende groep of naar de basisschool, signaleren van bijzonderheden, pedagogisch beleid evalueren en borgen, en pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar.

Gedifferentieerd werken

Gedifferentieerd werken staat voor onderscheid maken en variëren. Want kinderen verschillen qua leeftijd, niveau, interesse en eigenheid. Er is ook een overeenkomst: ze zijn allemaal nieuwsgierig. Ze willen graag nieuwe dingen ontdekken en volgende stappen zetten. Door gedifferentieerd te werken, spelen we in op onderlinge verschillen en op de nieuwsgierigheid van ieder kind. In de praktijk betekent

gedifferentieerd werken dat we aandacht hebben voor alle ontwikkelingsgebieden. Daar laten we onze aanpak op aansluiten. En we bieden variatie en keuze door de dag heen.

Aandacht voor alle ontwikkelingsgebieden (zie bijlage 1)

Met goed groepsmanagement zorgen we in het dagelijkse werk voor een gevarieerd aanbod. Dat aanbod sluit aan op alle ontwikkelingsgebieden. Alle ontwikkelingsgebieden hangen met elkaar samen en zijn even belangrijk. We weten goed hoe kinderen zich ontwikkelen, en daarom begrijpen we welke variatie er nodig is in de speelleeromgeving en bij de activiteiten/spelimpulsen. We sluiten steeds aan bij waar de kinderen zijn qua leeftijd, ontwikkeling, interesse en eigenheid. Zo blijft hun betrokkenheid hoog. [In de voorschoolse educatie is er in het bijzonder aandacht voor het stimuleren van de taal, rekenen, motoriek en sociale-emotionele ontwikkeling.](#) We bieden een diversiteit aan ervaringen aan in de rijke uitdagende omgeving en bij afwisselende activiteiten door de dag heen. [In dialoog sluiten we aan bij de ontwikkeling van kinderen.](#)

Variatie en keuze

We bieden variatie en keuze in een rijke uitdagende omgeving (met gevarieerde hoeken en materialen), met ruimte voor initiatief (met afwisseling tussen vrij spel en spelimpulsen/activiteiten), en altijd in dialoog (met inzet van de pedagogische interactievaardigheden). In de volgende hoofdstukken lees je daar meer over.

Beredeneerd werken

[Beredeneerd werken staat voor: weten wat we doen. We laten kinderen doelgericht 'de zone van de naaste ontwikkeling' ervaren. Dat betekent dat ze precies de juiste volgende stap kunnen zetten. Vanaf het punt waar ze nu staan in hun ontwikkeling. Hoe helpen we de kinderen daarbij? Om te beginnen leren we ze goed kennen. Dat doen we door dagelijks naar ze te kijken, met ze te praten en met ze te spelen. Daarnaast kijken we met ons kindvolgsysteem meer objectief naar een kind. Vanuit kennis over het kind plannen we vervolgens ons beredeneerde aanbod. Zo zorgen we ervoor dat alle kinderen nieuwsgierig blijven en een volgende stap kunnen zetten als ze dat willen. Wat we zien gebeuren bij de kinderen en wat we horen van de ouders, gebruiken we weer voor de volgende fase in ons beredeneerde aanbod. Zo volgen we steeds opnieuw de PDCA-cyclus van plan, do, check, act \(plannen, uitvoeren, kijken hoe het werkt en bijsturen\). Bij het beredeneerde aanbod gebruiken we een \[themaplanning/groepsplan.\]\(#\)](#)

Teamwerk

Een groep kinderen begeleiden vraagt om teamwerk. Wie doet welke taak en hoe verdelen we onze aandacht over de kinderen, binnen en buiten? Daar denken we samen over na. Regelmatig nemen we ruimte voor spelbeschikbaarheid: het rustig kijken naar het spel van kinderen of het meespelen met hun spel. Zo kijken de pedagogisch professionals dagelijks naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen. Op grond daarvan verdelen ze hun aandacht en taken. In het teamoverleg [en bij het maken van de \(thema\)planningen](#) maken ze daar afspraken over. Tijdens het teamoverleg [en het evalueren van de uitgevoerde \(thema\)planning](#) bekijken ze hoe de taak- en rolverdeling is verlopen en hoe ze de taken en rollen de komende periode gaan verdelen.

Samen kinderen volgen

Spelende kinderen laten hun interesses en ontwikkeling zien. Door bewust te kijken naar wat kinderen bezighoudt – Wat spelen ze? Hoe spelen ze? Wat maken ze, en op welke manier? – leren we de kinderen beter kennen. We volgen hun ontwikkeling ook systematisch. Dat doen we met een (digitaal) kindvolgsysteem. We gebruiken de informatie uit het kindvolgsysteem voor keuzes en aanpassingen voor het individuele kind, de groep of de vestiging. De mentor van het kind bespreekt individuele observaties met de ouders (zie 'Opvoeden doen we samen – met ouders').

Onze vestiging gebruikt dit kindvolgsysteem:

KIJK!

KIJK! is een veel gebruikt, digitaal instrument waarmee de ontwikkeling van jonge kinderen gevolgd kan worden. KIJK! is een werkwijze die pedagogisch professionals ondersteunt bij het observeren, registreren en stimuleren van de ontwikkeling van jonge kinderen tussen 0 en 4 jaar. Door middel van het registreren kunnen verschillende rapportages worden uitgedraaid. Dit helpt bij het maken van beredeneerde keuzes, gericht op het stimuleren van de ontwikkeling van de groep en het individuele kind.

De pedagogisch professional kijkt naar basiskenmerken, betrokkenheid en aanwezigheid van factoren die een risico kunnen vormen voor de ontwikkeling. Daarnaast wordt er gekeken naar de ontwikkeling van de sociaal emotionele ontwikkeling, taal, rekenen en motoriek.

De gegevens worden verwerkt in de digitale Webbased-versie van KIJK!. De module KIJK! 0-4 jarigen sluit naadloos aan bij de module voor Groep 1-2. Hierdoor ontstaat er ook een vloeiende overdracht naar het basis onderwijs. Bij Basisschool Zeelsterhof wordt er met hetzelfde kind volg systeem gewerkt.

Concreet;

- De pedagogisch professional observeert kinderen dagelijks tijdens betekenisvolle speelwerkmomenten. En maakt daarvan aantekeningen in KIJK! Webbased.
- 2 x per jaar vindt er een registratie plaats op basis van de observaties van de totale ontwikkeling van elk kind (individueel rapport).
- In het individueel rapport is de voortgang van het kind te zien door het kind te vergelijken met zichzelf (eerdere registraties) en met wat van een kind van die leeftijd verwacht mag worden.
- Het groepsrapport maakt zichtbaar hoe de groep zich als geheel ontwikkelt en wat de effecten zijn van het aanbod. Hierdoor wordt duidelijk of bepaalde ontwikkelingsgebieden extra stimulans nodig hebben.
- Met de module KIJK! Beredeneerd aanbod kunnen de pedagogisch professionals op basis van het groepsrapport en –overzicht een groepsplan/themaplan opstellen, met doelgerichte activiteiten om kinderen verder te brengen in hun ontwikkeling.

De gevolgde ontwikkeling van de kinderen wordt besproken tijdens team overleggen en de oudergesprekken.

Naar een volgende groep of naar de basisschool

Stroomt een kind door naar een nieuwe groep, dan zorgen we voor een geleidelijke overgang en een doorgaande lijn. We spreken wenmomenten af en de mentor draagt het kind zorgvuldig over aan de collega's van de nieuwe groep. Als een baby geen uitdaging meer vindt in de babygroep – of omgekeerd: als een kind emotioneel nog niet toe is aan een volgende groep – kan het tijdstip van doorstromen wijzigen. Dat gaat altijd in overleg met de ouders. We houden ook rekening met de samenstelling van groepen: de pedagogisch professionals moeten in staat zijn om aandacht te geven aan alle kinderen. Het belang van het kind staat altijd voorop.

Gaat een kind over naar een andere groep of vestiging, dan dragen we de kennis over het kind – vastgelegd in het kindvolgsysteem – over aan de nieuwe groep. Heeft de nieuwe groep een ander LRK-nummer, dan vraagt de mentor toestemming aan de ouders om de informatie over te dragen. Is het LRK-nummer hetzelfde, dan hoeven de ouders alleen geïnformeerd te worden (afstemming). Vervolgens neemt de mentor contact op met de mentor van de nieuwe groep. Indien gewenst plannen de oude en nieuwe mentor een persoonlijk gesprek over het kind. Bij voorkeur is daar ook een van de ouders bij.

Gaat een kind starten op de basisschool, dan draagt de mentor het kind zorgvuldig over na toestemming van de ouders. Tijdens de eerste intake op onze vestiging vragen we die toestemming al. Daarnaast stemt de mentor vóór de overdracht met de ouders af welke informatie we de school geven op het overdracht-/doorstroomformulier.

[Onze vestiging zorgt voor een warme overdracht. Dat houdt in dat we de informatie uit het overdrachtsformulier persoonlijk bespreken met een direct betrokken medewerker van de basisschool.](#)

Op onze vestiging gebruiken we voor de overdracht: Het kindvolgsysteem KIJK! De mentor stemt deze informatie voorafgaand aan de overdracht af met de ouders.
--

Signaleren van bijzonderheden

We observeren en volgen de ontwikkeling van kinderen. Bijzonderheden bespreken we altijd eerst met de ouders. Signaleren we bijzonderheden, dan gaan we te werk volgens de door Wij zijn JONG beschreven zorgstructuur. Waar nodig schakelen we interne of externe experts in of verwijzen we ouders door naar passende instanties. Zij kunnen duiden wat er aan de hand is en geven advies over het vervolg. Uiteraard gebeurt dat altijd in nauw overleg met de ouders en na hun toestemming. Kortom: we blijven zorgvuldig in contact met de ouders en – na hun toestemming – ook met de externe instanties en de eventuele basisschool. In het team evalueren we de signalering.

Bij vragen over de ontwikkeling en het gedrag van kinderen kunnen we – in overleg en afstemming met de ouders – deze medewerkers of instanties raadplegen:
--

De pedagogisch coach (inclusief VE-coach), intern begeleider kinderopvang, zorgcoördinator en/of ambulante medewerker KluppluZ en Centrum voor jeugd en gezin.

Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen

Samen volgen we dagelijks **het welbevinden en de betrokkenheid** van kinderen in samenhang met hun ontwikkeling. Daarbij gebruiken we het kindvolgsysteem. Zitten de kinderen goed in hun vel, zijn ze ontspannen en voelen ze zich veilig? Dan zit het goed met het welbevinden. Doen de kinderen tijdens het spelen en de activiteiten nieuwe ervaringen op? Zijn ze geboeid en gefascineerd door de activiteit? Zit er uitdaging in het spel of activiteit? Dan is ook de betrokkenheid hoog.

In het Pedagogisch Kompas, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG, staat uitvoerig beschreven hoe **welbevinden en betrokkenheid** voor ons de belangrijkste toetsstenen zijn om de ontwikkeling van kinderen te beoordelen. De mate van welbevinden en betrokkenheid daagt ons uit om de pedagogische kwaliteit voortdurend aandacht te geven. Daarbij nemen we steeds de vier pijlers onder de loep om onze aanpak te verbeteren:

Opvoeden doen we samen – Kunnen we onze samenwerking verbeteren? Met ouders, met elkaar en met andere organisaties?

In een rijke uitdagende omgeving – Hoe rijk en uitdagend is ons aanbod?

Met ruimte voor initiatief – Bieden we voldoende keuzevrijheid? Is het dagritme afgestemd op ruimte voor initiatieven van kinderen? Zijn onze activiteiten/spelimpulsen passend en verrijkend?

Altijd in dialoog – Weten we wat kinderen beweegt, wat kinderen bezighoudt en hoe we aansluiten bij hun behoeften en belevingswereld?

Aan welbevinden en betrokkenheid zien we hoe het gaat met een kind én met onze pedagogische kwaliteit. Jaarlijks monitoren en meten we die, zodat we zicht houden op wat we kunnen aanpakken. De jaarlijkse cyclus waarmee we onze pedagogische kwaliteit borgen bestaat uit deze fasen:

- De pedagogische praktijk evalueren.
- Vanuit die evaluatie pedagogische doelen bepalen.
- Werken aan de pedagogische doelen met acties die de vier pijlers versterken (via werkoverleg, coaching en/of scholing/training).
- Het effect van onze aanpak beoordelen door te kijken naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen.

De pedagogische praktijk en beleid monitoren en evalueren we met de volgende instrumenten:

Jaarlijks evalueren we onze pedagogische praktijk met de PIB (Pedagogische Praktijk in Beeld). Doorlopend gebruiken wij de vijfpuntsschalen van welbevinden en betrokkenheid om de dagelijkse pedagogische proces te volgen en onze pedagogische aanpak op af te stemmen.

We monitoren door het kijken naar welbevinden en betrokkenheid (via het kindvolgsysteem) en het monitoren van de VE aanpakfactoren. Dat laatste doen wij met:
Pedagogische scan Kompas

Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

In 2025 legt onze vestiging de focus op onderstaande pedagogische doelen. De doelen kunnen enigszins verschillen per team/groep.

BABYGROEP

De indeling en inrichting van de ruimte en alle beschikbare materialen en activiteiten zijn doordacht en gekoppeld aan de ontwikkelgebieden van het kind.

Er zit variatie in de materialen. In het aanbod zitten verrassende of ongewone materialen en activiteiten die over heel de ruimte toegankelijk zijn zodat de hele ruimte goed wordt benut.

Vrij spel wordt begeleid en kinderen hebben nagenoeg altijd kansen om zelf initiatief te nemen. En pedagogisch professional sluit aan bij het ontwikkelingsniveau van de kinderen.

Er zijn voldoende mogelijkheden om vrij te bewegen te klimmen en te klauteren.

Kinderen kunnen ook langere tijd bezig zijn zonder tussenkomsten.

Bovenstaande is uitgevoerd in 2024, maar des te belangrijk om het nu vast te houden en blijven monitoren. Zorgen dat de medewerkers blijven afwisselen van materialen, blijven experimenteren en kritisch te blijven kijken naar hun rijke uitdagende omgeving.

In 2025 komen er wel 2 doelen bij:

1: opvoeden doen we samen: Contact met ouders

- Wederkerig contact hebben met ouder.
- Nieuwsgierig zijn zonder oordeel, ook bij zorgen.
- Ontmoetingsmomenten tussen ouders creëren waarin er positieve dialogen gehouden worden over opvoeding en ontwikkeling.

2. Een passend aanbod (activiteiten/ materialen) voor de dreumesen op de groep.

PEUTERGROEPEN EN VE

Een gemeenschappelijk doel van de peutergroepen en VE-groepen is het werken en vergroten van het gedifferentieerd/ beredeneerd aanbod:

In onze nieuwe thema-planning gaan we meer activiteiten opnemen: activiteiten waarbij rekening is gehouden met de leeftijd, ontwikkelingsniveau en interesses van onze kinderen. Aanbod voor de hele groep en voor een kleine groep. Zo gaan we ook meer opsplitsen in kleine groepjes wanneer dat mogelijk is, waardoor de activiteiten afgestemd kunnen worden op leeftijd en het niveau van onze kinderen. Hierdoor krijgen we een meer op maat gemaakt aanbod, waardoor al onze kinderen succeservaringen kunnen opdoen en voldoende uitgedaagd worden in hun ontwikkeling. Ook rekening gehouden met de variatie in het eindproduct van de kinderen. In de planning houden we de SLO-ontwikkelingsgebieden aan (taal, gecijferdheid, sociaal-emotioneel, cognitief en motorisch).

In 2024 hebben we een heel jaar kennis kunnen maken met het invullen van de nieuwe themaplanning. Hierin zijn we geslaagd en hebben we het ook nog eens digitaal kunnen maken. Maar nu komen we aan tot het eigen maken van deze manier van werken en registreren.

2025: drie Intervisie bijeenkomsten waarin we aandacht blijven houden voor onderstaande onderwerpen:

1. Herhalen
2. Verbinden Veldhoven breed
3. Verdiepen
4. Kennis evalueren
5. Kennis delen met elkaar

VESTIGING BREED:

Overstijgende doelen en afspraken:

1. Samenwerking en contact consultatie bureau en GGD.
2. 1 keer in de 6 weken overleg coaching plan vestigingsmanager en pedagogisch coach.
3. 1 keer in de 8 weken overleg groepen en kinderen vestigingsmanager, intern begeleider kinderopvang en pedagogisch coach.
4. PIB (pedagogische praktijk in beeld) volledig afnemen op allen groepen.
5. Twee keer per jaar een drie Luiks gesprek met district manager, pedagogisch coach en vestigingsmanager.

We bereiken de doelen met scholing/ training, coaching intervisie bijeenkomsten (Veldhoven breed) en team overleggen en de inzet van PEB (pedagogisch educatieve beeldcoaching) en PIB.

Opvoeden doen we samen – met andere organisaties.

In dit deel: de doorgaande lijn met het onderwijs en samenwerken met andere organisaties.

Doorgaande lijn met het onderwijs

Hieronder lees je met welke scholen voor basisonderwijs we samenwerken en de manier waarop we dat doen. [We stemmen met het onderwijs af hoe onze VE inhoudelijk aansluit op de school, en de school op ons, zodat er een doorgaande lijn ontstaat tussen de voorschoolse educatie en het basisonderwijs in groep 1.](#) Denk aan gezamenlijke thema's, een herkenbaar ouderbeleid of een doorgaande lijn in spelmaterial.

Naam basisschool	Samenwerking
Basisschool de Zeelsterhof	<p>Er zijn verschillende aanspreekpunten voor de doorgaande lijn met de basisschool. Hierin nemen zowel pedagogisch professionals deel, als leerkrachten van de onderbouw. De thema's worden besproken/afgestemd en er wordt gekeken waarin gezamenlijk opgetrokken kan worden. Dit kan met (thema) vieringen, maar bijvoorbeeld ook met activiteiten als buitenspelen, gymmen of bij elkaar in de lokalen spelen.</p> <p>We maken gebruik van het zelfde volg systeem en met toestemming van ouders hebben we een warme overdracht met de betreffende leerkracht.</p> <p>Tevens heeft de vestiging manager structureel overleg met de directie van school en een (apart) structureel overleg met de intern begeleider van korein en school. Op deze manier geven we de overgang naar school en de samenwerking nog meer structuur.</p> <p>Ook wordt er gekeken naar het gezamenlijk pedagogisch klimaat (in de brede zin zoals visie van beiden, het welbevinden van de kinderen, maar ook de uitstraling van het gebouw en de buitenruimte) en hoe we dit het beste vorm kunnen geven.</p>
Basisschool de Meerhoef (of andere basisscholen)	<p>Bijna alle kinderen van onze groepen stromen door naar basisschool de Zeelsterhof. Een enkeling stroomt door naar basisschool de Meerhoef (of een andere basisschool).</p> <p>Met toestemming van de ouders hebben we een warme overdracht met de toekomstige leerkracht van de betreffende school.</p>

Samenwerken met andere organisaties

Onze vestiging werkt samen met:

- Centrum Jeugd en Gezin
- Kluppluz
- Consultatiebureau
- Onderwijs
- Bibliotheek
- Via onze intern begeleider kinderopvang kunnen we in contact komen met e.v.t. andere wenselijke instellingen

In een rijke uitdagende omgeving.

In dit hoofdstuk: indeling van de ruimte, inrichting van de hoeken en plekken, geordend materiaal, buitenruimte, [duidelijkheid voor ieder kind](#).

Indeling van de ruimte

Onze vestiging heeft een prettige, sfeervolle en rustige uitstraling. Aantrekkelijk en niet te prikkelend. De kleuren zijn bewust gebruikt. En de aankleding van de wanden sluit aan bij de leeftijd van de kinderen. Verder zorgen we voor een goed overzicht en houden we belangrijke looproutes vrij. Zo creëren we een plek waar kinderen, ouders en pedagogisch professionals zich prettig voelen.

De rijke uitdagende omgeving bevat open ruimte en hoeken/plekken die zijn ingericht voor een bepaald spel of activiteit. Voor de baby's is er bijvoorbeeld een plek voor rammelaars, een ruimte om te draaien of te kruipen, en een zachte plek. Voor dreumesen is er bijvoorbeeld een plek om speelgoed vooruit te duwen, of om alles wat in huis gebeurt na te spelen. Dankzij de gevarieerde hoeken en plekken kunnen dreumesen en peuters hun eigen keuzes maken. Waar wil ik gaan spelen? Wat zal ik daar spelen? Met wie wil ik spelen? [In de VE hebben we voor de peuters hoeken of plekken voor beeldend bezig zijn \(knutselplek\), bouwen \(bouwhoek\), doen alsof \(huishoek\), fantasiespel met auto's, treinen, dieren, blokjes \(ministad of wereldstad\), plaatjes kijken en lezen \(leeshoek\), puzzels en spelletjes \(spelletjestafel\) en vaak ook een thematafel of -hoek.](#)

De plekken zijn afgebakend met bijvoorbeeld kasten, speelschermen, matten of tape. Dat zorgt voor duidelijkheid en concentratie. Er is ruimte voor rustig en meer actief spel, voor individueel spel en spelen in kleine groepjes en om met z'n allen te zingen. Elk kind heeft iets eigens in de ruimte, zoals een eigen vakje, kapstok, stoel of foto.

De verdeling van de speelhoeken en -ruimtes past bij de leeftijdsgroep van de kinderen. Ook de toiletruimtes bieden de mate van privacy en zelfstandigheid die bij de leeftijd past.

Inrichting van de hoeken en plekken

We zoeken, soms samen met de kinderen, naar gevarieerde materialen voor in de speelruimtes. Alle kinderen kunnen in de hoeken iets van hun niveau vinden en hebben voldoende keuze. Kinderen kunnen naast of met elkaar bezig zijn met voldoende materialen. Het materiaal wordt regelmatig aangevuld en afgewisseld. Verder zijn er in elke groep materialen en illustraties te vinden waarop verschillende culturen en rollen zichtbaar zijn. Daarnaast liggen er veilige echte materialen die passen bij de leeftijd – zoals pollepels, mutsen of een vaatdoekje – en open materiaal waar kinderen zelf betekenis aan kunnen geven zoals dozen, takken of lege melkpakken. Veilige echte en open materialen bieden extra kansen voor verdiepend spel.

Geordend materiaal

De materialen zijn overzichtelijk geplaatst en zo nodig gelabeld. Die ordening helpt onszelf, maar is ook belangrijk voor het spel van kinderen. Ze kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen. Ook voor ouders is het handig om snel een goed overzicht te hebben. Soms bewaren kinderen gemaakte spullen een tijdje, bijvoorbeeld om er de volgende keer mee verder te gaan of om iets tentoon te stellen. Ook daar reserveren we een plek voor.

Buitenruimte

We streven naar een uitnodigende buitenspeelplaats. Buiten hebben kinderen andere spelmogelijkheden en ze doen er belangrijke ervaringen op. We leggen de nadruk op bewegen en motoriek. Buiten kunnen kinderen rennen, met de bal spelen, fietsen, met zand spelen en van alles in de natuur ontdekken. Ook buiten is er een zichtbare verdeling van de ruimte. We zorgen voor een veilige, gevarieerde ondergrond die past bij het spel – bijvoorbeeld gras, steen, zand of een ondergrond met een klein niveauverschil. Ook zorgen we voor gevarieerde buitenmaterialen die gemakkelijk te vinden en op te ruimen zijn. Elke dag willen we buiten zijn.

Duidelijkheid voor ieder kind

Een rijke uitdagende omgeving houdt in dat de indeling ook geschikt is voor kinderen die aan het wennen zijn of het Nederlands nog moeten leren. De indeling spreekt daarom grotendeels voor zich – zonder dat er mondelinge uitleg nodig is. Kinderen kunnen rustig en geconcentreerd spelen. Dankzij labels begrijpen ze waar de hoeken voor staan en wat er in de hoeken te vinden is. Er is voldoende spel materiaal dat kinderen zonder woorden kunnen gebruiken, en speelgoed dat makkelijk uit te leggen is door iets voor te doen. Vanuit ons programma passen we de speelhoeken regelmatig aan, zodat ze passen bij de thema's of het spel. Bijvoorbeeld met andere materialen in de huishoek, andere puzzels, boeken of auto's.

Met ruimte voor initiatief.

In dit hoofdstuk: een vast maar flexibel dagritme, overgangen in het dagritme, belangrijke onderdelen in het dagritme, [een begrijpelijke dagindeling voor ieder kind](#).

Een vast maar flexibel dagritme

Een dagritme of dagindeling is een vaste volgorde van dagelijkse gebeurtenissen. De dag is ingedeeld in herkenbare periodes met vaste onderdelen. Maar het dagritme is ook flexibel: wat de kinderen doen, staat niet tot in detail vast. Elke dag hebben ze bijvoorbeeld de ruimte om vrij te spelen. Het vrij spelen wordt afgewisseld met begeleide of geleide activiteiten/spelimpulsen. Bij vrij spelen ligt het initiatief geheel bij het kind, bij een begeleide activiteit/spelimpuls doen pedagogisch medewerkers met het kind mee, en bij geleide activiteiten/spelimpulsen ligt het initiatief bij ons. Met het dagritme zorgen we voor een balans tussen herhalen en nieuwe ervaringen opdoen. Bij de geleide activiteiten letten we op een goede afwisseling tussen de ontwikkelingsgebieden. En we blijven kinderen de ruimte bieden voor eigen initiatieven.

Zo ziet een dagindeling er globaal bij ons uit;

Tussen 07:30 en 09:00 uur kunnen de kinderen worden gebracht en is er ruimte om e.v.t. bijzonderheden te bespreken. Vanaf 17:00 uur is er de gelegenheid om de kinderen weer op te halen en is er ruimte voor een overdracht. Om 18:30 uur sluit de vestiging. Tijdens de breng- en haal momenten is er ruimte voor de kinderen om vrij te spelen. Mocht het een keer voorkomen dat een kindje veel later komt, eerder wordt gehaald of niet kan komen, zijn we hier graag van op de hoogte zodat wij hier rekening mee kunnen houden. Een berichtje via het ouderportaal naar de eigen groep is dan voldoende.

Op de VE groep komen alle kinderen om 08:30 uur tegelijk binnen zodat er gezamenlijk gestart kan worden met het programma. Hier worden de kinderen na de lunch, om 12:30 uur weer opgehaald.

Bij de babygroep stemmen we het ritme van de kinderen goed af om dichtbij de behoeften van de kinderen te kunnen blijven. De activiteiten en verzorgingsmomenten lopen hier dus niet gelijk voor ieder kind. Tussen de verzorgingsmomenten door, waarbij het individuele contact goed wordt benut, is er ruimte voor ontdekken, ontwikkelen en spelen. Dit is zowel binnen als buiten in de vorm van vrij spel en begeleide of geleide activiteiten.

Bij de peutergroepen hebben we gezellige gezamenlijke eet momenten welke zeer waardevol zijn voor verschillende ontwikkelingsgebieden. Kinderen mogen bijvoorbeeld zelf oefenen met het smeren van een boterham en er is tijd voor gezellige gesprekjes met elkaar.

We bieden gezonde voeding aan (fruit, rauwkost, crackers en boterhammen met verschillende soorten beleg), waarbij we rekening houden met allergieën.

Voor de kinderen van peutergroep de leeuwen is er na de lunch de mogelijkheid om te slapen of te rusten als dit nog nodig is.

Wij trakteren! Bij het vieren van feesten of verjaardagen hoort natuurlijk een traktatie! Wij vinden het belangrijk dat alle kinderen dezelfde kansen krijgen. Daarom zorgen wij voortaan dat er op de juiste dag iets lekkers is om te trakteren. Een gezonde traktatie waarbij we rekening houden met alle kinderen. U hoeft dus zelf niets meer te maken of mee te nemen, wel zo handig. Bij feesten en vieringen staat vooral het kind (of het feest) centraal!

En ook bij de peutergroepen is er afwisseling in vrij spel en begeleide of geleide binnen- en buiten activiteiten waarbij goed aan wordt gesloten op de belevingswereld van de kinderen en de initiatieven worden gevolgd. Activiteiten zijn er in grote groepen, kleine groepen of individueel.

Baby's en dreumesen

Het dagritme voor de jongste baby's is in de eerste maanden individueel. Ze groeien geleidelijk toe naar het groepsdagritme. Vaak geldt ook voor dreumesen nog dat het dagritme per kind een beetje wordt aangepast (een kind zit bijvoorbeeld iets korter in de kring, gaat iets eerder slapen, of gaat van tafel als het klaar is met eten).

Overgangen in het dagritme

Overgangen van het ene naar het andere onderdeel zijn snel prikkelrijk voor kinderen. Om overgangen soepel te laten verlopen, gebruiken we aantrekkelijke rituelen. Daardoor blijven de kinderen betrokken bezig en behouden de pedagogisch professionals het overzicht. Elke overgang vraagt een eigen ritueel en vorm van samenwerken.

Belangrijke onderdelen in het dagritme

De hele dag zijn er kansen om met kinderen in gesprek te gaan, met ze te spelen, samen te genieten en de ontwikkeling te ondersteunen en stimuleren. Vaak doen ontwikkelkansen zich spontaan voor. Die kansen grijpen we terwijl we naar de kinderen kijken, aansluiten bij hun spel en met ze praten. We creëren ook zelf kansen door bewust activiteiten of spelimpulsen aan te bieden. Natuurlijk blijven we ook tijdens die geplande momenten goed kijken, aansluiten en praten met de kinderen. Op die manier doen zich ontwikkelkansen voor tijdens alle onderdelen van ons dagritme. Hieronder volgt een korte uitleg over de belangrijkste onderdelen.

Vrij spel

Tijdens vrij spel kiezen de kinderen zelf waarmee, waar en met wie ze aan de slag gaan. Waar nodig verhogen de pedagogisch professionals de betrokkenheid, lokken ze een volgende ontwikkelingsstap uit, of helpen ze bij het kiezen. Gedurende de ochtend en middag is er genoeg ruimte om vrij te spelen

Grote groep

De term 'grote groep' staat voor de momenten dat onze pedagogisch professionals samen met alle kinderen bewust gezamenlijkheid creëren. Bijvoorbeeld door samen te zingen, verhalen te vertellen, feestjes te vieren of rituelen uit te voeren. Daardoor groeit het gevoel dat we een groep zijn, bij elkaar horen en van elkaars gezelschap genieten. Tijdens de gezamenlijke activiteit blijft er ruimte voor eigen initiatieven van kinderen. Elke dag is er een moment voor de 'grote groep'.

Kleine groep

De term 'kleine groep' staat voor de momenten dat onze pedagogisch professionals bewust met een kleine groep kinderen een activiteit doen, een spelimpuls uitlokken of samenwerken. Tijdens een kleine groepsactiviteit is er veel ruimte om in te gaan op initiatieven van kinderen en om die met elkaar te delen. Pedagogisch professionals stellen de kleine groepjes regelmatig doelgericht samen. Een groepje bestaat dan bijvoorbeeld uit de oudste of de jongste kinderen, of uit kinderen die aan de slag gaan met taalontwikkeling. Soms doen alle kinderen dezelfde activiteit, in wisselende kleine groepjes. In de 'kleine groep' is er veel ruimte voor uitwisseling en aandacht voor alle kinderen. Elke dag zijn er kleine groepen waarin kinderen spelen en ontdekken. [Als het mogelijk is, komen VE-peuters minimaal één keer per dag aan de beurt – in ieder geval minimaal een paar keer per week.](#)

Eten en drinken

Elke ochtend of middag zijn er groepsmomenten waarop de kinderen samen eten en drinken. De pedagogisch professionals zorgen voor een veilig, gezellig en rustig moment. We zien de eetmomenten als een belangrijke sociale activiteit en vinden sfeer en een gezellige aankleding belangrijk. De pedagogisch professionals laten kinderen kennismaken met een gevarieerd aanbod aan smaken en texturen. Dit doen zij ontwikkeling adequaat en in overleg met ouders. Benieuwd naar ons voedingsbeleid? Dit ligt ter inzage op onze vestiging.

Verzorgingsmoment

Verzorgingsmomenten zijn regelmatig terugkerende momenten, vaak een-op-een. Pedagogisch professionals zorgen voor aandachtige, respectvolle en rustige momenten.

Slapen

Slapen is een moment om tot rust te komen en weer op te laden. De pedagogisch professionals houden, in overleg met ouders, rekening met het slaapritme en de slaapbehoefte van kinderen.

Het slaapritme van de jongste baby's is in de eerste maanden nog individueel. Ze groeien geleidelijk toe naar het slaapritme van de groep. Het ene kind heeft meer moeite met in slaap komen dan het andere. Om de overgang naar het slaapmoment soepel te laten verlopen, gebruiken de pedagogisch professionals herkenbare rituelen. Naarmate kinderen dit kunnen, doen zij steeds meer zelf zoals omkleden, knuffeldoek pakken, in bed gaan liggen, enzovoort. Benieuwd naar ons protocol veilig slapen? Dit ligt ter inzage op onze vestiging.

Buitenspelen

Bewegen en buiten zijn is heel belangrijk voor kinderen. Buiten kunnen ze veel ervaringen opdoen. Wij laten de kinderen elke dag buitenspelen.

Een begrijpelijke dagindeling voor ieder kind

[Voorspelbaarheid is voor alle kinderen belangrijk, maar vooral voor kinderen die aan het wennen zijn of de Nederlandse taal nog niet goed begrijpen. Met een heldere dagindeling weten ze snel wat er wordt verwacht. Pedagogisch professionals maken de dagindeling begrijpelijk met weinig woorden. Ze gebruiken bijvoorbeeld rituelen, zoals liedjes zingen bij het naar buiten gaan, het opruimen of het begroeten. Daarnaast gebruiken ze dagritmekaarten met pictogrammen van de dagindeling.](#)

Altijd in dialoog.

In dialoog zijn betekent dat er interactie is tussen pedagogisch professionals en kinderen – en tussen kinderen en volwassenen onderling. De pedagogische wetenschappen onderscheiden zes interactievaardigheden. Onze pedagogisch professionals zetten die vaardigheden dagelijks in, zodat kinderen zich veilig en op hun gemak voelen en zich bij ons kunnen ontwikkelen.

De zes interactievaardigheden:

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit is reageren op wat kinderen willen, denken en voelen – door oog te hebben voor signalen, non-verbaal en verbaal, en door een kind aan te voelen. Het gaat over geborgenheid bieden, een vertrouwensrelatie aangaan en kinderen erbij laten horen in een positieve groepsfeer. Voorbeelden daarvan zijn luisteren, de aai over de bol, het oogcontact, de knipoog, interesse en nieuwsgierig zijn naar het kind. Ook gaat het bij sensitieve responsiviteit over aanmoedigen en bevestigen: kinderen de mogelijkheid geven om nieuwe dingen te ontdekken. Voorbeelden daarvan zijn belangstelling tonen, betrokken zijn bij wat het kind doet, steun bieden bij moeilijke momenten en enthousiasme van het kind delen.

Respect voor autonomie

Respect voor autonomie is kinderen de ruimte geven om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen. Respect voor autonomie is ook: kinderen de kans geven vanuit eigen interesses bezig te zijn en keuzes te maken, zelf te experimenteren en ontdekkingen te doen. Als pedagogisch professionals lokken we ideeën en initiatieven uit, betrekken we kinderen bij het bepalen van regels en afspraken, en hebben we reële verwachtingen. Kinderen voelen het wanneer ze serieus worden genomen. Dan ontwikkelen ze eigenwaarde en kunnen ze zich betrokken voelen bij de groep, het spel en de activiteiten.

Structuur bieden en leidinggeven

Door structuur te bieden orden je de wereld om kinderen heen. Alle kinderen hebben daar behoefte aan. Structuur geeft ze het houvast dat ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag gaan. Voorbeelden daarvan zijn een overzichtelijke speelleeromgeving, een begrijpelijke dagindeling, een beperkt aantal consequente en duidelijke regels die uitgelegd worden aan kinderen, voorspelbaar en duidelijk gedrag van pedagogisch professionals en thematisch werken. Structuur bieden en leidinggeven lijkt het

tegenovergestelde van respect voor autonomie, maar ze vullen elkaar aan als ze in evenwicht zijn. Voor elke (leeftijds)groep en voor elk kind ligt dat evenwicht weer anders.

Ongewenst gedrag ombuigen naar gewenst gedrag

Hoe gaan we om met ongewenst gedrag? Kinderen willen zich geaccepteerd voelen zoals ze zijn. Inclusief hun emoties en belevingen, ook op momenten dat ze boos, druk of naar binnen gekeerd zijn. We gaan ervanuit dat het kind met zijn gedrag een bedoeling heeft, ook al is dat gedrag niet altijd effectief of gewenst. Allereerst proberen we daarom de intentie van kinderen te begrijpen. Er zijn veel redenen voor ongewenst gedrag, bijvoorbeeld niet weten dat iets niet mag, van slag zijn door een gebeurtenis, meer uitdaging nodig hebben of temperamentvol zijn. Het gedrag kan ook bij de ontwikkelingsfase horen. Het doel van ombuigen van ongewenst naar gewenst gedrag is dat het kind met (zelf)vertrouwen weer verder kan met het sturen van zijn eigen gedrag. Kinderen voelen zich ook veiliger als ze weten dat er iemand aanwezig is die ingrijpt als het even niet gaat, die ondersteunt of juist begrenst. Iemand bij wie ze kunnen checken of wat ze doen ook kan.

Er zijn veel manieren waarop pedagogisch professionals kunnen reageren op ongewenst gedrag: een non-verbale reactie geven, een grapje maken, kinderen positief herinneren aan een regel, gedrag benoemen dat gewenst is, ik-boodschappen geven over het gedrag van het kind, en soms ook negatief gedrag negeren en positief gedrag juist belonen.

Vijf stappen bij conflictoplossing

Soms hebben kinderen conflicten. Wij zien die als leermomenten voor de (sociale) ontwikkeling. Kinderen leren hun gevoel en mening te laten horen en zien. Ze leren zichzelf en de ander beter te begrijpen en oplossingen te zoeken. Daardoor leren ze sociale en morele regels. Bij een conflict zetten pedagogisch professionals vijf stappen:

1. Bij een probleem of conflict stoppen we, snel maar rustig, het ontoelaatbare gedrag. We benoemen de emoties die kinderen laten zien en geven ze zo nodig een handreiking om hun emoties op een toelaatbare manier te uiten (stoom afblazen/ruimte voor ontlasting zonder dat andere kinderen zich onveilig voelen).
2. Bij kinderen die (nog) niet goed kunnen praten, vertellen we welke gebeurtenis en emoties we hebben gezien. Oudere kinderen vertellen zelf wat er is voorgevallen. We checken daarna of we het goed hebben verwoord of begrepen.
3. We geven als objectieve bemiddelaar bij jonge kinderen één of enkele compromisvoorstellen. Zo gauw kinderen het kunnen, dragen ze zelf mogelijke oplossingen aan.
4. We letten erop dat de gekozen oplossing naar tevredenheid van alle kinderen is (de beste oplossing) en we bedenken zoveel mogelijk samen hoe we die kunnen uitvoeren.
5. Daarna volgen we de kinderen een tijdje bij het spel om te zien of het compromis of de oplossing werkt.

Praten en uitleggen

Bij deze interactievaardigheid gaat het over de taal die pedagogisch professionals gebruiken als ze kinderen begeleiden én over de manier waarop we taalvaardigheid van kinderen stimuleren. Belangrijk bij praten en uitleggen is dat kinderen de ruimte krijgen voor echte (non-)verbale gesprekken, waarbij

we het kind volgen en een rijke (non-)verbale omgeving zijn. Want kinderen leren taal door wat ze in hun omgeving horen.

Bij het praten en uitleggen sluiten we aan op de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de behoefte van kinderen. We passen ons tempo aan en bouwen onze uitleg logisch op, zodat kinderen de uitleg zo goed mogelijk begrijpen. Voor de kleinsten en voor anderstalige kinderen gebruiken we ter ondersteuning gebaren, mimiek, visualisaties (bijvoorbeeld dagritmekaarten), rituelen (bijvoorbeeld een vast liedje bij een overgangsmoment) en concrete materialen. Voor de wat oudere of meertalige kinderen gebruiken we steeds langere zinnen en meer gevarieerde woorden.

Contactinitiatieven

Alle kinderen zoeken regelmatig contact met (non-)verbale gedragingen. Die grote en kleine signalen vangen we zo vaak mogelijk op, zodat kinderen zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen krijgen. Door kinderen vaker te zien, leren we hun contactinitiatieven kennen. Ook pedagogisch professionals nemen initiatieven tot contact. We vragen bijvoorbeeld aandacht voor een activiteit/spelimpuls of gebeurtenis, we betrekken de kinderen daarbij, of we beginnen gewoon een gezellig praatje.

Gesprekken

De balans tussen een-op-eengesprekken, kleine groepsgesprekken en gesprekken met de hele groep laten we aansluiten op de leeftijd. De onderlinge omgang is gebaseerd op plezier, aandacht, oprechte interesse, begrip, respect en duidelijkheid. Nederlands is de voertaal, maar in sommige werksituaties kan een pedagogisch professional een andere taal gebruiken in het belang van het kind. We creëren een positieve communicatieve sfeer door regelmatige beurtwisselingen – zowel een-op-een als in groepssituaties. Soms bouwen we gesprekken uit en doen we een beroep op het denkvermogen van kinderen. In een groepssituatie proberen we iedereen te betrekken bij wat er gebeurt. Wordt het gesprek afgesloten, dan laten we dat duidelijk weten. Ook kinderen geven (non-)verbaal aan wanneer het contact voor hen is afgelopen. Het is belangrijk voor kinderen dat wij dat zichtbaar opmerken.

Ontwikkeling stimuleren

De interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren' zetten we in tijdens allerlei situaties en activiteiten. Kinderen zijn van zichzelf al nieuwsgierige ontdekkers en onderzoekers, maar we stimuleren hun spelenderwijze ontwikkeling ook gericht. Daardoor kunnen ze extra stappen zetten en doen ze in alle ontwikkelingsgebieden ervaringen op, passend bij hun eigen tempo, interesses en mogelijkheden. In allerlei spelsituaties en activiteiten zien we volop didactische mogelijkheden. Per kind en per situatie kiezen we wat we doen: intenties en plannen van kinderen verwoorden of helpen uitvoeren, nieuwe materialen aanreiken bij een vertrouwd spel, een nieuw idee inbrengen bij een bestaand spel, open vragen stellen, samen oplossingen zoeken, indrukken verwerken, kinderen bij elkaar betrekken, meespelen, het spel voordoen, voorbeelden geven, instructie geven en nog veel meer. We helpen kinderen ook als ze iets nog niet helemaal alleen kunnen of durven. Kortom: we stimuleren de ontwikkeling op alle mogelijke manieren.

Voor kinderen met een VE-indicatie verplicht de wet ons om minimaal vier ontwikkelingsgebieden bewust aan te bieden. Op onze vestiging doen we meer: vanuit onze visie, het pedagogisch kompas, hangen alle ontwikkelingsgebieden met elkaar samen en zijn deze even belangrijk. Hoe wij deze ontwikkelingsgebieden stimuleren op onze vestiging staat beschreven in bijlage 1. In dit hoofdstuk leggen we extra nadruk op de taalstimulering – als onderdeel van de interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren'. Want alle kinderen hebben taal nodig om stappen te kunnen zetten in alle andere ontwikkelingsgebieden.

Een kind moet zich veilig en op zijn gemak voelen, voordat de taalstimulering vanuit VE begint. Daarnaast moet het kind ontdekken dat praten leuk is. Is een kind nog niet gewend? Dan zoeken we vaak contact, al is het maar even. We gaan bijvoorbeeld in op wat we denken dat het kind bedoelt, we spelen non-verbale vraag- en antwoordspelletjes of we laten gezellige praat situaties met andere kinderen zien. Is een kind gewend? Dan start de actieve taalverwerving. We zorgen voor ruimte om te oefenen en een goed taalaanbod.

Ruimte om te oefenen: als kinderen taal horen, gaan ze zelf actief patronen zoeken en regels ontdekken. Ieder kind heeft een eigen aanpak. Het ene kind praat veel, het andere luistert meer. Het ene kind zoekt patronen in de taal, het andere let eerst op de klanken. We begeleiden kinderen tijdens hun spel en de gebruikelijke activiteiten. In die situaties pikken ze nieuwe woorden op en leren ze betekenissen te begrijpen. In gesprek met kinderen die het Nederlands nog moeten leren, leggen we altijd de nadruk op wat het kind bedoelt, oftewel wat het ons wil zeggen. We corrigeren het oefen-taalgebruik niet, maar geven wel in correcte zinnen antwoord. Zo kan het kind als vanzelf weer verder oefenen en blijft het plezier van het contact voorop staan.

Taalaanbod: we onderscheiden vier fasen vanaf het moment dat het kind zich op zijn gemak voelt en praten als leuk ervaart. Wentaal, redzaamheidstaal, omgangstaal en leertaal. De woordenschat ontwikkelt zich door de fasen heen. In alle fasen is goede (non-)verbale interactie belangrijk, maar in iedere fase hebben kinderen andere (non-)verbale behoeften.

Eerste fase, wentaal: het begrijpen van de Nederlandse taal komt op gang, maar het kind spreekt het nog niet. In de wenfase bieden we een goed passend taalaanbod, zodat het begrip van het kind kan groeien. Dat doen we bijvoorbeeld door taal aan bewegingen te koppelen, door steeds dezelfde zin te gebruiken als er een vast ritueel begint, en door vooral met de eerste basiswoorden te spreken. De nadruk ligt op woorden die het kind nodig heeft om zich snel op zijn gemak te voelen. In deze fase lokken we het kind niet bewust uit om al Nederlands te spreken.

Tweede fase, redzaamheidstaal: het kind begrijpt het Nederlands redelijk en het spreken is op gang gekomen. De kinderen kunnen alledaagse voorwerpen en hun eigen behoeften eenvoudig benoemen. In deze fase blijft een goed passend taalaanbod het belangrijkste. Woorden blijven zoveel mogelijk gekoppeld aan dagelijkse situaties. Daarnaast proberen we het kind uit te lokken om actief wat Nederlands te spreken. We proberen kinderen zich zekerder te laten voelen in hun initiatieven tot Nederlandstalig contact.

Derde fase, omgangstaal: het kind spreekt al redelijk Nederlands. Het gebruikt korte zinnen en kan gebeurtenissen in het heden en nabije verleden benoemen. In deze fase voeren we kleine gesprekjes.

Daarin verrijken we het taalgebruik van het kind met ons taalaanbod. In deze en de volgende fase beginnen de kinderen regelmatig zelf met de interactie in het Nederlands. Bij de woordenschat letten we op de woorden die nodig zijn om mee te doen in de groep.

Vierde fase, leertaal: het kind kan praten over dingen die niet op het moment zelf aanwezig zijn, kan een verhaaltje bedenken, kan verbanden beschrijven en zich verplaatsen in de gedachten of gevoelens van een ander. Kinderen hebben in deze fase behoefte aan verbreding en verdieping van de woordenschat. Veel peuters die het Nederlands als tweede taal leren, bereiken de vierde fase in het Nederlands niet voordat ze naar school gaan.

Wij maken voor het uitbreiden van de woordenschat gebruik van:

De eerste 50/ 150 woorden, de 1000 woordenlijst uit het VE programma startblokken (NT2), we zingen veel, lezen boekjes en benoemen wat we zien en doen. We delen met ouders welke woorden centraal staan in een bepaald thema, zodat ze thuis ook kunnen oefenen.

Begeleiden van onderlinge interacties

Met deze interactievaardigheid sluiten we het hoofdstuk af. Als pedagogisch professionals begeleiden we de onderlinge interacties van kinderen en het groepsproces. Dat doen we met begrip, respect, interesse en duidelijkheid. Kinderen leren volop van elkaar, ze vullen elkaar aan en ze hebben plezier in samenzijn en erbij horen. We zetten ons in voor een groeps sfeer waarbij ieder kind zichzelf kan zijn en mee kan doen. We praten over diverse onderwerpen en we zijn nieuwsgierig naar verschillende ideeën en meningen. Verder creëren we gezamenlijkheid door bijvoorbeeld feestjes te vieren, rituelen uit te voeren, (groeps)herinneringen te koesteren met foto's en verhalen, vriendschappen te zien en te waarderen. Zelf laten we goed voorbeeldgedrag zien. Waar het kan, laten we kinderen meedenken en beslissen. Door kinderen vaak te laten werken in kleine groepen (bijvoorbeeld bij activiteiten, eten en drinken), geven we kinderen de kans om elkaar goed te leren kennen.

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

In dit hoofdstuk: extra aspecten van het pedagogisch beleid, conform de eisen in de Wet Kinderopvang [en het Besluit basisvoorwaarden voorschoolse educatie](#).

Activiteiten waarbij de stamgroep/stamgroepruimte verlaten wordt

Op onze vestiging verlaten de kinderen soms de stamgroep of stamgroepruimte.

Op onze vestiging verlaten de kinderen de stamgroep soms.

De eigen groep is voor kinderen een veilige basis. Vanuit veiligheid en vertrouwen willen kinderen hun wereld vergroten en ervaren wat er achter de vertrouwde deur gebeurt. Door soms de stamgroep of de stamgroepruimte te verlaten, krijgen kinderen meer ruimte om op ontdekkingstocht te gaan of te spelen met andere kinderen.

Bij de volgende (spel)activiteiten verlaten de kinderen de stamgroep:

Kinderen verlaten de stamgroep tijdens activiteiten in het kader van het ontwikkelingsgericht werken, dit kan een carrousel zijn of activiteiten in een grote of kleine groep in samenwerking met kinderen en medewerkers van andere groepen. Op vaste tijden worden deze activiteiten en het samen spelen gedaan. Ook kunnen de oudste peuters activiteiten meedoen met de kleuterklas.

Soms gaan we met de kinderen wandelen, naar de kinderboerderij of naar de speeltuin. Op deze momenten verlaten zij ook de stamgroep. De leidster-kind ratio blijft hier gewoon bij van kracht. We nemen tijdens uitstapjes een mobiele telefoon met connect mee zodat we alle gegevens van de kinderen paraat hebben als er iets aan de hand is.

Heel af en toe gaan we ook met de Korein bus op uitstapje. Ouders geven hier van tevoren toestemming voor en laten dan ook hun autostoeltje achter zodat we de kinderen veilig kunnen vervoeren.

Als kinderen de stamgroep verlaten? Dan is dat als volgt geregeld:

Als kinderen de stamgroep verlaten, dan gaat er een eigen pedagogisch professional van de groep mee. Tenzij kinderen alvast op een andere groep gaan spelen om te wennen.

Extra opvang afnemen

Ouders hebben bij ons wel de mogelijkheid voor het afnemen van extra opvang.

Kinderen komen meestal op vaste dagen naar de opvang. Dat is belangrijk voor de stabiliteit van de groepen, het veilige en vertrouwde gevoel van de kinderen en daarmee de pedagogische kwaliteit. Soms kan het voorkomen dat ouders extra opvang nodig hebben. Het toekennen van extra opvang is afhankelijk van hoeveel plaats er is op de groep. Extra opvang vraag je eenvoudig aan via het ouderportaal; Konnect.

Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Volgens de Wet Kinderopvang moet er per vestiging vijftig uur per jaar beschikbaar zijn voor pedagogisch beleid en tien uur per fte voor coaching. De pedagogisch beleidsuren zijn bestemd voor de totstandkoming en uitvoering van beleidsvoornemens (zie pedagogische kwaliteit, onze focus voor dit jaar). De coaching uren worden ingezet om pedagogisch professionals te coachen bij hun werkzaamheden.

[Het wettelijk kader voorschoolse educatie vraagt een extra inzet van pedagogisch beleidsmedewerkers. Het betreft tien uur per VE-geïndiceerd kind. Die uren worden direct ingezet op de vestiging, voor coaching van medewerkers of voor pedagogische of VE-beleidsontwikkeling.](#)

Bovenstaande uren hebben we als volgt verdeeld, waarbij alle medewerkers (inclusief flexmedewerkers en invallers) minimaal eenmaal per jaar coaching ontvangen. De uren zijn vastgesteld op peildatum 1 januari.

Vormgeving pedagogische beleidsvoornemens	<p>Bij onze vestiging zijn deze uren als volgt verdeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het schrijven van het pedagogisch werkplan per vestiging (8 uur). • Het bespreken van het pedagogisch werkplan en het pedagogisch beleid met het team (evalueren en nieuwe doelen stellen) en de oudercommissie (minimaal 4 uur; 2 keer 2 uur). • Afstemming met de pedagogisch coach over de pedagogische- en coaching doelen 2024 (6 uur). • Het bijwonen het Thema- overleg voor leidinggevendenden over pedagogische thema's (tenminste 8 uur; 2 bijeenkomsten van 4 uur). • Het voeren van Teamoverleg; gemiddeld 6 overleggen waarin onderwerpen gerelateerd aan het pedagogisch beleid besproken worden. (6 uur; 4 keer 1,5 uur per groep). • Het voeren van overleg met de oudercommissie (3 uur; 3 keer 1 uur).
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Het ontwikkelen en implementeren van hulpmiddelen voor het team; presentaties, implementeren van aangekochte of centraal ontwikkelde materialen, ondersteunen van ontwerp van binnen- en buiteninrichting en de vertaling naar investeringen (minimaal 8 uur). • De vertaling van de vestigingdoelen naar scholingsbehoefte/scholingsplan (4 uur). • Overleg met samenwerkingspartners over de doorgaande lijn (IKC ontwikkeling, pedagogisch klimaat, warme overdracht, minimaal 10 uur). • Het sturen op gebruik en analyse van gegevens uit het kindvolgsysteem (2 uur) <p>Er zijn hiernaast nog pedagogisch beleidsadviseurs van Edux die centrale taken oppakken gebaseerd op het pedagogisch beleid.</p>
<p>Vormgeving coaching van medewerkers</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Coaching uren vanuit de pedagogisch coach; 1,73 uur per week voor de vestiging (3,23 uur inclusief VE coaching uren). De indeling in overleg met de pedagogisch coach, vestigingmanager en het team. • Coaching uren worden per groep/ individu afgestemd met de pedagogisch coach en bijgehouden in een schema. • Scholing (pedagogisch kompas) en (online) training, gezamenlijke team bijeenkomsten • Coaching on the job van de vestigingmanager (tenminste 12 uur per jaar) • Ontwikkelgesprekken en 'het goede gesprek' vestigingmanager en pedagogisch professional; tenminste één keer per jaar per pedagogisch professional. • PEB; pedagogische educatieve beeldvorming. Dit is een middel om in te zetten om eigen handelen beter in beeld te krijgen. Dit middel wordt ingezet waar nodig om inzicht te krijgen in eigen handelen maar ook in wat het kind/kinderen van ons nodig hebben. • Afstemmen vestigingmanager en pedagogisch coach over groep- en individuele coaching medewerkers (structureel overleg)
<p>Vormgeving van de verhoging kwaliteit van de voorschoolse educatie</p>	<p>Aantal kinderen op peildatum 01 januari 2025: 6 (10 uur per VE indicatie is 60 uur per jaar)</p> <p>De pedagogisch coach is verantwoordelijk voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Coachen on the job van medewerkers en teams in hun pedagogische ontwikkeling

	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagogisch klimaat in beeld brengen middels de pedagogische scan van welbevinden en betrokkenheid • Begeleiding en meedenken met medewerkers in werkoverleg en teamvergadering aan de hand van pedagogische scan, doorontwikkeling pedagogisch kompas en voortdurende vertaling van de aanpakfactoren (begeleidersstijl, rijke uitdagende omgeving, ruimte voor initiatief, opvoeden doen we samen) naar het praktisch handelen • Bewaakt samen met de vestigingmanager en de pedagogisch professionals de kwaliteit van het pedagogisch klimaat en bespreekt dit met de vestigingmanager • Actieve bijdrage aan pedagogische veranderingsprocessen • Bewustwording om positief en actief bij te dragen aan inclusief werken <p>De centrale pedagogische adviseur (pedagogisch beleidsmedewerker) zorgt onder andere voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ontwikkeling van pedagogisch beleid • Signaleren van ontwikkelingen, trends en wetenschappelijke inzichten • Databank van kennis en inspiratie • Voorlichting, informatie en advies zowel intern als extern • Volgen van wet- en regelgeving en waar nodig vertalen naar beleid en protocollen • Ondersteuning van de vestigings in de uitvoering van hun werkzaamheden • Doorontwikkeling pedagogische expertise • Meldpunt voor pedagogische vraagstukken
--	---

Coaches verdelen hun uren over bijvoorbeeld werkoverleg, kind-besprekingen, inspiratiebijeenkomsten, samen formuleren van pedagogische doelen, evaluatie van pedagogische doelen en coaching on the job met teams. Coaches en managers streven gezamenlijk naar een zo efficiënt mogelijke inzet.

VE-opleidingsplan en coachingsplan

Pedagogisch professionals moeten hun VE-kennis en -vaardigheden jaarlijks onderhouden. We stellen ieder jaar een opleidingsplan en coachingsplan op en voeren dat uit. Na afloop evalueren we het plan, de uitvoering en de behaalde doelstellingen. Het gaat om de volgende onderwerpen:

- Werken met programma's voor voorschoolse educatie.
- De ontwikkeling stimuleren van het jonge kind, in het bijzonder op de gebieden van taal, rekenen, motoriek en sociaal-emotionele ontwikkeling.

- De ontwikkeling volgen van peuters en het aanbod van voorschoolse educatie daarop afstemmen.
- Ouders betrekken bij het stimuleren van de ontwikkeling van kinderen.
- De voorschoolse educatie inhoudelijk laten aansluiten op de vroegschoolse educatie vanaf 4 jaar én zorgdragen voor een zorgvuldige overgang van voorschoolse naar vroegschoolse educatie.

960 VE-uren verdelen in de periode van 2½ tot 4 jaar

Onderstaande tabellen laten zien hoe we de 960 VE-uren op onze vestiging verdelen over de dagen en weken. Het VE-aanbod omvat niet meer dan 6 uur per dag.

Op onze peuterwerkgroep hebben wij 4 dagen per week een VE aanbod. Een peuter met VE-indicatie neemt deel aan het VE-aanbod op de volgende manier:

Aantal weken per jaar dat het kind een VE-aanbod wordt aangeboden	Tijdstip waarop het VE-aanbod aan het kind wordt aangeboden	Aantal dagen per week dat het kind met een VE-indicatie minimaal het VE-aanbod bij ons volgt	Aantal uren VE-aanbod per week dat een kind met VE indicatie minimaal bij ons volgt
40 weken	Van 8.30 tot 12.30	4 dagdelen op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag	16 uur

Ons VE-programma

Het VE-programma geeft ons inspiratie en houvast bij het vormgeven van ons VE-beleid. We gebruiken het programma om de ontwikkeling van kinderen gestructureerd en samenhangend te stimuleren.

Onze vestiging werkt met: Startblokken

Korte beschrijving van de methode

Startblokken

Startblokken staat voor een brede aanpak bij de ontwikkeling van jonge kinderen. Spel is de basis. Volwassenen doen hier op het juiste moment aan mee. De nadruk in dit programma ligt sterk op het initiatief en de denkracht van de kinderen. Hun spel is de eerste inspiratie voor de activiteiten, thema's en spelimpulsen die de pedagogisch professionals bieden. Omdat ontwikkelingsmogelijkheden en interesses per situatie en voor elk kind verschillen, wordt er gewerkt met de volgende 'bouwstenen' voor de pedagogisch professional: betekenisvolle activiteiten, brede ontwikkeling en een bemiddelende rol van de volwassene. Aan de hand van deze bouwstenen creëren de pedagogisch professionals een rijke, uitdagende speelomgeving en een spelrijke dagindeling. De bemiddelende rol van de pedagogisch professionals is bij Wij zijn JONG uitgewerkt onder de term 'altijd in dialoog'. Onze pedagogisch professionals werken bij Startblokken graag samen met ouders

aan de ontwikkeling van kinderen. Voor verdere informatie verwijzen wij naar de website van De Activiteit. Startblokken is door het NJI erkent als VVE methode (goed onderbouwd).

Bijlage 1.

De ontwikkelingsgebieden op een rij

Alle ontwikkelingsgebieden hangen met elkaar samen en zijn even belangrijk. Bij Wij zijn JONG willen we kinderen brede ervaringen op laten doen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot creatieve denkers en doeners. Die ontwikkeling is voortdurend aan de gang. En alle stappen die de kinderen zetten, doen ertoe voor ons. Lees de voorbeelden per ontwikkelingsgebied en zie de kinderen groeien – van 0 tot en met 12 jaar en ouder.

De acht ontwikkelingsgebieden:

1. **De sociale en emotionele ontwikkeling.** Van goed in je vel zitten, je veilig voelen en welbevinden naar vertrouwen hebben in jezelf en anderen, samenzijn, samen spelen, belangstelling hebben voor elkaar, samen genieten, samen delen, keuzes maken, plannetjes maken en terugkijken, troosten en getroost worden, samen vieren, samen regels maken, afspraken nakomen, onenigheid oplossen, opkomen voor jezelf en de ander, je identiteit vormen door vergelijking, verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, participeren, anderen accepteren en met anderen omgaan, competitie, genieten van elkaar, samenwerken, etc.
2. **De motorische ontwikkeling.** De grote en de kleine motoriek. Van het pakken van je voetje naar om kunnen draaien, kruipen, lopen, balanceren, de bal rollen, strepen zetten met de kwast, een autootje laten rijden, een trein vastmaken, lopen over een streep, fietsen, dansen, schrijven, fluiten, voetballen, turnen, bouwen met fijne materialen, etc. [Bij het stimuleren van de grote motoriek bieden we veel bewegingsruimte aan in de verschillende speelhoeken van de binnenruimte en buiten.](#) Ook bieden we bewust activiteiten aan de beweging uitlokken. [Bij de kleine motoriek hebben we veel aandacht voor ervaringen zoals, jezelf of de pop aan-en uit kleden, knopen en ritsen van jezelf of verkleedkleden open en dichtdoen en veters strikken, puzzelen met kleine en grote blokken, bouwen met losse en verbindende blokken, manipuleren met dieren en auto's, scheuren, knippen, vouwen en tekenen.](#)
3. **Taal en communicatie/taalvaardigheid.** Van horen, huilen, kijken en brabbelen, naar luisteren, praten, een gesprek voeren, rijmen, lezen, schrijven, gedichtjes maken, verhalen bedenken en informatie tot je nemen.
Taal is een middel om uit te drukken en met anderen te delen wat je ervaart, voelt, denkt of wilt. Taal omvat spraak, dus het beheersen van klanken. Bij passieve taal gaat het om het vlot verstaan van dialogen, opdrachten, liedjes, verhalen, toneelstukjes en filmpjes.
4. **Rekenprikkel.** Van 'daar pas ik wel tussen' naar meten van de hoogte, breedte en diepte. Van rekening houden met één eigenschap tegelijk naar rekening houden met meer eigenschappen.

Van willekeurig tellen van de getallen 1, 2, 7, 5, 10 naar het uitrekenen van $4 \times 12 = 48$. Van drie blokken op elkaar zetten naar werken vanuit een bouwtekening tot er een kasteel staat. Van verschil voelen tussen zacht, hard, nat, droog, licht en zwaar naar onderscheid maken tussen kleuren, vormen, structuren, hoeveelheden, etc. [We grijpen ontwikkelkansen die zich voordoen bij praktische zaken en spelsituaties zoals, opruimen van speelgoed en het tafeldekken. We bieden speelruimte en activiteiten aan die uitnodigen om eigenschappen van voorwerpen te onderzoeken \(groot-klein, zwaar-licht, dik-dun, lang-kort, hoog-laag\) en patronen te ontdekken, we zingen liedjes en versjes waarin maat en ritme worden ervaren en getalsnamen voorkomen, we bieden materialen aan waarbij kinderen kunnen meten en sorteren en lokken rollenspel uit waarbij kinderen o.a. leren omgaan met \(en imiteren van\) kopen, verkopen en betalen.](#)

5. **Muzikale en beeldende expressie.** Van geluiden horen, muziek luisteren, beelden en bewegingen zien en maken naar zingen, dansen, tekenen, schilderen, kleien, kleuren, structuren zien, composities maken, etc.
6. **Morele ontwikkeling en begrijpen van de sociale wereld.** Van voelen dat we van je houden en dat je erbij hoort naar voelen en weten dat je wordt gewaardeerd, nadenken over wat wel en niet mag en waarom, nadenken over wat een 'goed' mens is, nadenken over de verschillen tussen mensen, respecteren van anderen, etc.
7. **Verstandelijke ontwikkeling/denkontwikkeling.** Van doen, ervaren en ontdekken naar steeds meer concrete kennis van de mens en de wereld om je heen, abstracte begrippen, filosofische wijsheden, begrijpen van de fysische wereld – van zandkorrel tot sterrenstelsel – en de levende natuur, begrijpen hoe voorwerpen zich gedragen in allerlei situaties en combinaties met elkaar (bijvoorbeeld het effect van water op papier), de effecten van handelingen op objecten kunnen voorspellen (bijvoorbeeld hoe de bal gaat rollen), vertrouwd raken met allerlei technische en digitale middelen en -toepassingen etc.
8. **Zelfsturing en ondernemingszin.** Van willekeurig exploreren naar bewust voor je spel kiezen. Van weten wat je wilt naar initiatief nemen en stappen zetten om je doel te bereiken. Van met wilskracht iets oppakken, doelen stellen en keuzes maken naar scenario's voor acties verzinnen, afstand kunnen nemen en leren uit ervaring. Van leren omgaan met moeilijkheden en obstakels naar problemen oplossen.

Bijlage 2.

Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

De ingevulde formulieren uit deze bijlage zijn een integraal onderdeel van dit pedagogisch werkplan.

- Formulier overzicht professionals in opleiding, stagiairs en vrijwilligers
- Formulier Mentorschap (of digitaal via Konnect)
- [Formulier groepsplan of themaplanning VE](#)
- [Formulier evaluatie groepsplan of themaplanning VE](#)
- Formulier beschrijving rollen pedagogisch beleidsadviseur, beleidsmedewerker en pedagogisch coach
- [Formulier overzicht jaarlijkse coaching en opleiding VE](#)
- Formulier overzicht jaarlijkse coaching en opleiding regulier
- Formulier adviesaanvraag OC pedagogisch werkplan

Bijlage 3.

Begrippenlijst

VE

VE staat voor Voorschoolse Educatie en is onderdeel van het onderwijsachterstandenbeleid. Het doel is om peuters met een mogelijke (taal)achterstand, ook wel 'doelgroepkinderen' genoemd, beter voor te bereiden op de basisschool.

LRK-nummer

Unieke registratienummer voor iedere kinderopvangvestiging. Dit nummer is opgenomen in het Landelijke Register Kinderopvang.

Beroepskracht-kindratio (BKR)

De verhouding tussen het aantal beroepskrachten en het aantal kinderen in de groep.

Bijlage 4.

Gebruikte literatuur

Boonstra, M. & IJ. Jepma (2016). *Lerenderwijs. Samenwerken aan pedagogische kwaliteit in de kinderopvang*, Springer Media B.V.

Fukkink, R., redactie (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. BKK. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

GGD GHOR Nederland & Nederlands Jeugdinstituut (NJI), *Veldinstrument observatie pedagogische praktijk kindercentra en peuterspeelzalen december, 2014* Utrecht.

Hoex, J., (2010). *Een solide basis voor positief jeugdbeleid*. Nederlands Jeugdinstituut.

ISSA, VBJK, Mutant (2016) *Europees kader voor kwaliteit (*Nederlandse samenvatting) - European Quality Framework ECEC/ EQF*.

Keulen, van, A., Leseman, P., Wanningen, K. & Kool, C. (2015). *Kwaliteitskader voor educatie van het jonge kind*. Nuvoorlater.nl

Keulen, A. van & E. Singer (2012), *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Laevers, F., Silkens, K., & Declercq, B. (2020). *Ervaringsgericht werken in de voorschoolse kinderopvang*. Lannoo.

Laevers, F., Buyse, E., Daems, M. Declercq, B. (2016). *Welbevinden en Betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang* (Uitgave kennisdossier kinderopvang BKK). Utrecht: BKK.

Landelijk Pedagogenplatform Kindercentra (2017). *Bouwstenen voor een pedagogisch kwaliteitskader Kinderopvang*.

Leseman, P., Veen, A. redactie (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek*. Kohnstamm Instituut.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2009). *De NCKO kwaliteitsmonitor*. SWP.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2012). *De kwaliteitsmonitor BSO*. SWP Amsterdam.

Riksen -Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Vossiuspers AUP, Amsterdam.

Schreuder, L., M. Boogaard, R. Fukkink & J. Hoex (2011), *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Singer, E., & De Haan, D. (2021). *Speels, liefdevol en vakkundig*. SWP.

Singer, E. & L. Kleerekoper (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Elsevier gezondheidszorg, Maarssen.

Singer, E., Van Keulen, A., Saiz, A. B., & Roetman, A. (2012). *Samen verschillend*. Reed Business Education.

Strik, A., Schoemaker, J., (2018) *Interactievaardigheden. Een kindvriendelijke benadering*. Bon Stafleu van Loghum, Houten.

